

Pedagogická psychologie/Odměny a tresty ve výchově

Odměny a tresty ve výchově

▪ Odměna

Takové působení rodičů, učitelů, vychovatelů, sociální skupiny, které je spojeno s chováním a jednáním vychovávaného a:

vyjadřuje kladné společenské hodnocení chování nebo jednání;
přináší vychovávanému uspokojení některých jeho potřeb, radost.

▪ Trest

Takové působení rodičů, učitelů, vychovatelů, skupiny, které je spojeno s chováním a jednáním jedince a:

vyjadřuje negativní hodnocení chování a jednání;
přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost.

▪ Kategorie odměn

Pochvala, úsměv, projev sympatie, kladné hodnocení, kladný emoční vztah;
dárek věcný nebo peněžní;
umožnění činnosti, po které jedinec touží – výlet, návštěva sportovního utkání, zajímavá činnost s dospělým.

▪ Srovnání účinků odměn a trestů

Výchova založená na odměnách – má lepší výsledky než výchova s tresty;
odměny podporují učení, mají motivační náboj;
účinky trestů lze někdy obtížně předvídat – stejný trest u dětí – různé reakce (poslušnost x vnitřní nesouhlas x zjevná agrese).

▪ Trest má různé účinky v závislosti na:

- zkušenostech,
- osobnosti,
- vztahu mezi dospělým a dítětem,
- klimatu situace,
- souhře mnoha podmínek.

Někdy trest vede k opačné reakci dítěte – **posílí neposlušnost**.

Působení odměn – méně problematické.

Problematika odměn – záleží na druhu odměny, věku dítěte, přiměřenosti odměny...

Nadměrné a časté hmotné odměny – narušuje vztah dítěte k hodnotám, k rodičům, dospělým.

ODMĚNY ZA DOMÁCÍ PRÁCE A ŠKOLNÍ VÝKON – UČÍME SE A POMÁHÁME DOMA PRO PENÍZE!!! (K tomu někteří rodiče vychovávají!!!) Vnitřní a vnější motivace v rozporu.

Časté odměny zevšední.

Dospívající jedinci – velkou odměnou jsou vlastní pocity.

Tresty

Kategorie trestů

▪ Fyzické tresty

Pohlavek, facka, výprask rukou nebo předmětem, výprask na holou, kopanec, žďuchnutí, úder do zad, rána pravitkem nebo ukazovátkem, odhození, třesení (malé děti), praštění hlavou o zeď, štípání, tahání za vlasy, vytrhávání vlasů, kroucení ušním boltcem, údery knihou nebo klíči, kostičky (pevný stisk v týlu, nadloktí), burák (přejetí palcem po zadní straně krku), škrčení, cvrnkání do ucha, stoj na hanbě s předpažením HK, klečení delší dobu, kliky a dřepy, přivazování ke stolu, židli, stromu, svázání rukou za zády, zalepování úst leukoplasty.

▪ Psychické tresty

Projevy negativních emocí, dospělí se zlobí, „nadává“, křičí, vyhrožuje, mračí se, nemluví s dítětem.

Zákaz oblíbené činnosti – „dítě má zaracha“ – nesmí ven, sledovat TV, zákaz tréninku, účasti v kroužku (velice nevhodný trest).

Donucení k neoblíbené činnosti – domácí úklidové práce, být po škole, mnohonásobné opisování textů.

▪ Historický kontext trestů

- Patriarchální společnost – bezmezná poslušnost, dochovány kresby tělesně trestajícího otce.

- Pravek, starovek – minimální emocionální investice do narozeného dítěte.
  - Řecko – patria potestas = otec může s dítětem nakládat, jak se mu zlíbí – nedonošené děti a mnohé dívky hubeny.
  - Výchova velmi přísná, dokonce i u dívek.
- Počátky středověku – období bídy, chudoby (ekonomické, kulturní).
  - Začíná mít vliv křesťanství, kněží se stávají nositeli vzdělání.
  - Rodina nebyla emocionálním útočištěm pro děti, ani místem kultivace emocionality.
- Od 15. století – změna pohledu na postavení dítěte – vliv humanismu a renesance, objevuje se fenomén mazlení s dítětem.
- Osvícenství – formulovalo nové postavení dítěte ve společnosti – nové požadavky na vzdělání.
- Jean Jacques Rousseau (1712 – 1778) Francouzský filozof.
- Kniha Emil aneb o výchově – nesouhlasil s jakýmkoliv omezením dítěte.
- Marie Terezie (1740 – 1780).
  - Povinná školní docházka, vznik nových škol pro všechny děti, tělesné tresty ve škole zcela běžné.
- Fyzické trestání dětí ve škole ve 20. století běžné, i když zakázané.

▪ Funkce trestů

- **Napravit škodu** – trest je aktem spravedlnosti – dítě má porozumět své vině; trest vyžaduje od dospělých klid a rozvahu – trestat za provinění, ne za své negativní pocity (dospělých) a zklamání.
- **Zabránit opakování** – trest má korigovat chyby – selhává např. u dětí s psychickou deprivací, nadměrně impulzivních...
- **Zbavit viníka pocitu viny** – trest uložit co nejdříve – vede to o vymizení pocitu viny, pocitu úlevy.

▪ Projevy tělesného trestání

Mnohočetné modřiny různého stáří na neobvyklém místě, mají tvar předmětu, škrábance, malé lysinky po vytrhaných vlasech, natržený ušní boltec, opakované zlomeniny, vyražený nebo ulomený zub, poranění měkkých částí dutiny ústní, popáleniny.

▪ Znamky všech forem násilí

- Zvýšená úzkostnost, iracionální strach, snížené sebevědomí a sebehodnocení,
- obtíže v sociální komunikaci, vyhýbavé chování,
- náhlá ztráta kamarádů a sociální izolace,
- neochota a rozladěnost na konci vyučování před návratem domů,
- útoky z domova a záškoláctví,
- náhle zhoršený prospěch ve škole,
- somatické stesky,
- enuréza, enkopréza,
- závislé chování,
- agrese a šikana.

▪ Důsledky traumatizace dítěte v jeho vývoji

- Učí násilí.
- Ničí jistotu pocitu bezvýhradné lásky, bezpečí a přijetí.
- Je příčinou úzkosti v očekávání dalšího útoku na dítě.
- V dítěti vyvolává zlobu, vztek, touhu po pomstě.
- Snižuje citlivost a soucit.
- Učí dítě, že si nezasluhuje respekt, úctu, že je bezcenné.
- Učí dítě, že k dobru se dopracuje přes trest.
- Učí dítě, že trápení se ignoruje.
- Učí dítě, že trest a násilí jsou projevy lásky.
- Učí dítě k popírání pocitů.
- V dospělosti inklinují k černobílému vidění světa, netoleranci minorit, jsou ochotni se slepě podříditi agresivní autoritě, problémy řeší násilím.

▪ Posttraumatická stresová porucha.

- **Znovuprožívání traumatu** – vizualizace vnucujících se vzpomínek.

Vyhýbavé chování – snaha vyhnout se všemu, co připomíná tělesné tresty, neschopnost prožít radost.

Vegetativní hyperaktivita – poruchy spánku, časté úlekové reakce, zvýšená dráždivost, u dětí častější somatizace než u dospělých.

Odkazy

Související články

- Pedagogická psychologie
- Utváření osobnosti
- Učitel ve výuce
- Neprospěch žáka
- Vztah mezi učitelem a žákem

Použitá literatura

- VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí : Definice, popis, následky*. 1. vydání. Praha : Grada, 2004. 116 s. ISBN 80-247-0814-0.